

СТ А Н О В И Щ Е

От: *доц. д-р Димитър Марчев Благоев*
Университет за национално и световно стопанство
Научна специалност: 3.8. Икономика и управление (Иновации и инвестиции в бизнеса)

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по *научна специалност* в УНСС.

Автор на дисертационния труд: *Сотир Марианов Иванов*
Тема на дисертационния труд: Оценка на ефективност и риск при инвестиране в космическите индустрии

Основание за представяне на становището: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 793/21.03.2024 на Зам.-ректора по НИД на УНСС.

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към *катедра „Индустриален бизнес“*, *Бизнес факултет* на УНСС по *научна специалност „Икономика и управление (Индустрия)“* съгласно Заповед на Ректора на УНСС № 1129/12.04.2018 Обучението е осъществено в *редовна форма* през периода 20.03.2018 до 20.03.2024

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд е разработен в обем от 269 страници, от които 245 страници текст и 24 страници библиография по темата с използвани източници, списък с таблици (54 таблици), фигури (18 фигури) и формули (51 формули), и съдържание на дисертацията.

Темата е интересна и все още не много експлоатирана в научно и приложно отношение в България, а и в световен мащаб. Актуалността ѝ може да бъде диференцирана по обектен и предметен признак. Ако по предметен признак темата за оценка на ефективността и риска на инвестициите е била предмет на проучване от много учени и изследователи, то обектът на изследване, а именно космическите

индустрии (въпреки, че докторантът е определил малко по-различно обект и предмет в дисертационното изследване, което разбира се не е грешно) все още е нещо екзотично (особено в България). Предвид световните тенденции в космическата надпревара и все по-широката комерсиализация на този тип индустрии, считам, че въпросите за възвръщаемостта и риска при подобен тип проекти тепърва ще стават все по-актуални. На база на гореизложеното, считам, че настоящият дисертационен труд е актуален, както от научна, така и от приложна гледна точка.

Добре са дефинирани обект и предмет на изследването. Коректно са поставени изследователската цел и задачи. Тезата на дисертацията е ясно формулирана и разбираема. Тя се базира на конкретни хипотези, които ще бъдат потвърдени или респективно отхвърлени с теоретичното, методическото и приложното изследване на дисертационния труд.

Може да се каже, че дисертантът е направил подходящ подбор на изследователски методи и инструменти, в контекста на заложените в дисертационното изследване цели и задачи. В същото време обаче се наблюдава определени неточности в тяхното описание в увода на дисертацията. Направено е леко смесване на методите и инструментите от една страната и източниците на информация за приложното изследване от друга.

В структурно отношение дисертационният труд следва една класическа за обществените и социалните науки практика. Дисертацията е структурирана в три глави – теоретична, методическа и приложна, увод и заключение. Поставени са конкретни ограничения и уточнения по отношение на обхвата на дисертационното изследване. По този начин е постигната по-голяма степен на яснота и дефинируемост на основните дисертационни елементи.

За разработване на дисертационният труд е преведена мащабна проучвателна и изследователска работа. Проучени, използвани и систематизирани са 299 литературни и информационни източници в обектната и предметна област на дисертационното изследване. От тях 21 на кирилица (български език) и 278 на латиница (английски език). Големият брой използвана литература показва отличното познаване от страна на дисертанта на основни аспекти по темата на дисертацията. Те са и доказателство за неговите способности да извършва самостоятелна и добре структурирана проучвателна и изследователска работа. Стилът на изложението в дисертацията е научен, разбираем и логически последователен.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Резултатите от проведеното теоретично проучване по темата на дисертацията и представени в разработената първа глава се изразяват в:

1) Установено е мястото и ролята на космическите индустрии в структурата на националната икономика според англосаксонския модел (на примера на САЩ, Канада и Мексико) и континенталния модел (на примера на България, като част от ЕС).

2) Проследено е на добро ниво и в ретроспективен порядък развитието на космическите индустрии в световен и национален план.

3) Като един от акцентите на темата на дисертационния труд са проучени въпросите за инвестициите, видовете инвестиции и инвестиционния процес – общо и контекста на приложението им в космическите индустрии.

4) Определено е мястото и ролята на рисковия капитал и фондовете за рисков капитал при финансиране на стартиращи фирми с висок потенциал за растеж и иновативни фирми в сектора на космическите индустрии.

5) Проучени са въпросите за инвестиционния риск и е открояна неговата правопрпорционална връзка с инвестициите/възвръщаемостта в проекти на фирмите от космическите индустрии.

6) Направена е систематизация на методите за оценка на ефективността/възвръщаемостта на инвестициите, като е включен и оценъчен елемент за степента им на приложимост при оценката на инвестиционни проекти в космическите индустрии.

Резултатите от проведеното методологическо и методическо проучване могат да бъдат сведени до следните:

1) Осъществено е проучване на съществуващите методики за оценка на ефективността/възвръщаемостта и риска при инвестиране от фирмите в космическите индустрии. На база на осъществен сравнителен анализ са систематизирани основни техни отличителни характеристики и положителни страни. Идентифицирани са конкретни дефицити и направления за подобряването им (оптимизирането им). Т.е. тук дисертантът е идентифицирал т.нар. „бели полета“ в чието направление ще търси свия научен и приложен принос с разработване на дисертационния труд.

2) Разработена е авторска методика за оценка на ефективността и риска при инвестиране в проекти от космическите индустрии, която се базира на определена степен на адаптация на съществуващи и проучени от автора на дисертационния труд такива методики. Авторският елемент е в направления на направени предложения за оптимизация на някои от методическите елементи и преодоляване на

идентифицираните дефицити в проучените съществуващи такива методики.

От приложна гледна точка постигнатите резултати могат да бъдат обобщени в следните направления:

1) Чрез прилагане на казусния метод, и използвайки публично достъпни данни на реална фирма от сектора на космическите индустрии в България е направена симулация за оценка на ефективността и риска на инвестициите им чрез приложение на избрана, съществуваща и утвърдена в практиката методика (една от проучените във втора глава методики и служещи за основа за идентифициране на определени дефицити в техните същностни характеристики).

2) На база на казуса със същата фирма е апробирана предлаганата от автора подобрена методика за оценка на ефективността и риска на осъществените инвестиции в сферата на космическите индустрии.

3) Направен е сравнителен анализ на получените резултати при прилагането на двете методики (утвърдена и авторска) за оценка на ефективността и риска на инвестициите на фирмата обект на приложното проучване. Акцент е поставен върху потвърждаване или респективно опровергаване на предложените от автора оптимизации и подобрения в разработената (на базата на адаптация) и предложена във втора глава на дисертационния труд методика за оценка на ефективността и риска при инвестиране от фирмите в космическите индустрии.

Цялостното изложение на дисертацията и постигнатите основни резултати са в направление на постигане на основната изследователска цел и изпълнение на поставените задачи. С извършената проучвателна и изследователска работа част от предварително поставените хипотези се потвърждават, а друга опровергават. С това считам, че основната цел на дисертационното изследване е постигната, но дисертантът е можел да опише това малко по-детайлно в заключението на дисертацията!

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Както е посочено и в автореферата към дисертационния труд, резултатите от проведеното изследване позволяват да се открият приноси в две основни направления.

Научни приноси:

1) Систематизирани и критично анализирани са научни публикации и трудове, които разглеждат космическите индустрии от гледна точка на икономическата обосновка и оценката на риска в процеса на инвестиране.

2) На базата на теоретико-методическо проучване е идентифицирана взаимовръзката между анализа на подотрасъла,

методите за оценка на инвестициите и риска и източниците на финансиране.

3) Установена е степента на приложение на основни методи за оценка на инвестициите и риска при разработването на проекти в космическите индустрии. Открити са дефицити в тяхното приложение и са идентифицирани възможности за подобрения в теорията и практиката.

Научно-приложни приноси:

1) При класифицирането на космическите индустрии са идентифицирани дефицити относно статистическото групиране и отчитане на информацията за резултатите от тяхната дейност.

2) Разработена е авторова методика, която цели да преодолее конкретни недостатъци и ограничения в процеса на оценяване на ефективността на инвестициите в космическите индустрии. Методиката предлага практическа рамка с включена оценка на риска.

3) На база проведено приложно изследване са очертани преимуществата на разработената авторова методика в направление на нейната всеобхватност, реалистичност и по-висока прецизност на приложния инструментариум. Това е постигнато чрез съпоставката на резултатите от приложението на разработената и една от разглежданите методики при оценяването на съществуващо българско дружество от космическия сектор.

Като научен ръководител на дисертанта съвместно сме дефинирали виждането си за приносните моменти в дисертацията по гореспоменатия начин. В това направление не считам за коректно в становището си да давам нова интерпретация на приносите.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

В обектната и предметната област на дисертационното изследване дисертантът посочва, че е осъществил общо 7 публикации, от които: участие в една колективна монография; една студия в съавторство и пет доклада на научни конференции в страната и чужбина. Публикациите са както самостоятелни, така и в съавторство. Те отразяват както отделни части от дисертационния труд, тестването на някои научни идеи, така и му позволяват да събере необходимия брой кредитни точки заложи в индивидуалния план за обучение.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът на дисертационния труд е в обем от 64 страници. В него достоверно е възпроизведено съдържанието на дисертационния труд. Съставен е от осем части, които се отнасят до: общата характеристика на текста на дисертацията, структура и съдържание на дисертацията, представяне на изложението, използвана литература (но

само в текста на автореферата, т.като общият обем от използвани литературни и информационни източници е се простира на няколко страници), насока за бъдеща изследователска работа и продължаване на изследванията по темата на дисертацията, справка за приносите, публикации по дисертационния труд и декларация за оригиналност. Изложението му в синтезиран вид представя най-важните моменти на дисертационния труд.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

По текста на дисертационния труд нямам съществени критични бележки и/или въпроси, т.като като научен ръководител на дисертанта многократно сме дискутирали по темата, задавал съм въпроси в процеса на разработване на дисертацията, давал съм, а той е отразявал мои бележки. Въпреки това ми направи впечатление, че обобщенията в края на отделните глави на дисертацията са останали сравнително кратки и може да се каже „протоколни“, а някъде въобще като че ли липсват. Те можеше да бъдат по-подробни и с акцент върху обобщение и синтез на постигнатите резултати в съответната глава, в контекста на общата дисертационна цел.

8. Заключение

В заключение, може да се каже, че докторант **Сотир Иванов** е направил самостоятелно и прецизно своето изследване, има добър изказ и познава голям набор от литературни източници по разглежданата тематика. Навлязъл е в дълбочина на тази интересна и все по-актуална за бъдеще тематика. Дисертационният труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и вътрешните нормативни документи на УНСС за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Постигнатите резултати от дисертанта ми дават основание да препоръчвам на уважаемите членове на научното жури да присъдят на **Сотир Марианов Иванов** образователната и научна степен „доктор“ по научна специалност 3.8. „Икономика и управление (Индустрия)“.

08.04.2024г. / гр. София

Подпис: